206 F539
РПСр фол 12
[1869]
V-60
Инв. бр. 88691

ДОДАТАК К 26. БР. „ПАНЧЕВЦА.“

ЧЕМУ СЕ СПРЕМА СРБИЈА,

А ШТА СЕ ПРИПРАВЉА НА ЗАПАДУ.

ОТВОРЕНО ПИСМО Г. ЈОВАНУ ПАВЛОВИЋУ.

ОД ДРА. ДРАГИШЕ СТАНОЈЕВИЋА.

Господине!

Ево ме где први пут тражим гостопримства у вашем цењеном листу. Немојте ми га одећи, господине. У ово несретно време преварене и замућене свести народне, кад све пропада што нема силе и новаца на руци, ваш је лист једини домаћин који голу и гладну сирочад слободину у дом свој прима. Не треба ни од мене врата да затвори.

Допустите да овде јавно изнесем свету сво гнушање и презирање које силно осећам према неким изродима који су се мајсторијом својом и удесним околностима увукли у срце омладини.

Ја сам добро прорачунао на какав опасан пут полазим устајући против људи чија лаж код омладине важи. Ви знате колика је моћ у лажи кад јој се верује. Иако ти људи имају то моћно средство против мене, карактер мој не да ми да се приклоним.

И тако при највећој тишини мојих нерава ево исказујем имена тих људи. Они су: Алимпије Васиљевић, Стојан Бошковић, Милан Кујунџић и Љубомир Каљевић. Све моји врли земљаци србијанци.

Све је ове људе осим једног изабрала омладина за своје одборнике. Омладина је преварена, а ја који сам убеђен да је то тако, позван сам дужношћу да јавно кажем да је то тако.

Ја нисам од оних ласкалаца народу који проповедају да је „глас народа глас сина божијега“. Ја исповедам да глас народа може бити и глас преварене свести народне, следство интрига, новаца, силе и саможивости. Ја мислим да нико, па ни народ, није непогрешан. И он се може преварити а они који мисле да је се преварио, дужни су казати му то јавно и у очи. Народ има право да од себе ради што хоће. Он има право и да сам себе упропасти, али и ја имам право да му кажем: то не ваља. У ваше ове истине и управљам ове врсте преко вас и вашег листа омладини.

Намесници и министри београдски скупише у Крагујевцу пет стотина сељака шумадинских, гомилу кукавне раје јоште запојену страхом турским, јоште неодвикнуту од сужањства и робовања азијатским насилницима! Е да?! О за цело! Јер Обреновићи и Карађорђевићи оградише ту јадну рају кинеским зидом од просветне искре осталога божијега света, замењујући турски зулум својом тиранијом; и јер неки назови-демократи српски завађаху народ српски са просветом света одбацујући исту као „туђинску“, као да истина и слобода имају географских међа; и дражећи и наводећи Србина да мисли о себи као о неком виспреном чудовишту, док сиромах Србин не бејаше и није ништа друго до запуштен, гладан, жедан и озебао сужањ.

Таку рају скупише министри београдски да Србији, јединој слободној земљи српској после Горе Црне, устав пише. Не хтедоше је сазвати у Београду, у средини оно мало интелигенције у Србији, већ у Крагујевцу у који никог не пушташе држећи скупштинаре као лопове у затвору.

У скупштину бираху само сељака. А шта је то сељак у Србији? — Ја као заступник рите и сиротиње први сам где треба простоти и сиротињи помоћи, али опет немам образа да оно што је затуцано, неразвијено и бесвесно просвећеним називљем. Ја живим да, колико могу, радим на подизању сељака, раденика и слуге, али опет не допушта ми поштење да српскога сељака назовем просвећеним. Он је го и бос, гладан и жедан, колиба његова прокисњује, он лежи и спава на студеној земљи усред избе дима пуне, земља његова не роди иако он неуморно ради јер не уме да је ради; свест је његова помрчана јер верује у виле и вештице, ђаволе и нечастиве а нико се не труди да га обавести и отрезни. А и ко би у томе успео? Сељак у Србији не зна читати, како ће до њега истина допрети? Влада му забрањује да учи читати, забрањује јер 40.000 дуката даје забадава једном човеку — или управ детету — у место да тај крвави зној народни на просвету народну употреби! Ето какав је сељак српски.

Таких пет стотина сатераше у обор господари београдски, па им прочиташе устав вешто удешен за интересе њихове, приметивши им озбиљно да устав српски не може важити ако се њима не свиди да га потврде, другим речма: сваки други устав, осим овог, забрањујемо!

Но господари београдски знали су да су и на отпор наићи могли, знали су даље да је тај отпор само од просвећенијих људи могућан, па за то побунише риту да адвокате из средине своје отера. А шта су то адвокати? Људи стручни од закона. А шта је то устав? Први, основни и најважнији закон. Скупштина дакле, пре него је и подизању законског темеља приступила, уклонила је пре свега брижљиво из средине своје људе који се у законима разумеју. То је баш тако исто као кад би друштво какво, које се склонило да секире прави, пре свега све коваче из средине своје истиснуло....

И тако сељак шумадински, скучен са свих страна, застрашен одозго, забуњен одоздо, пристаде на све што полицаји београдски заповедаху. Било је истина неколико народних пријатеља који озбиљну и искрену слободу хоћаху, али њима повика рита да би „грех божији био крњити права господарска малолетном господару“ и сви се уплашише гњева божијега... и устав се роди... Какав устав?

Устав који по гласу и у име султанских берата од 1830. и хатишерифа од 1868. године проглашује Обреновиће за српске господаре!!! Шта ће туна Турци, господине Павловићу? Кад народ пристане од нужде и невоље и на турски устав само да пустом душом од Милоша Обреновића дане, онда господа београдска цео народ праве туркоманима и потурицама, а кад њима требају Турци са својим бератима и хаштерифима, онда су добродошли и тешко ономе ко им се не поклони;

Устав који, иако је противан опасној изборној монархији, ипак исту изборну опасну монархију у потпуној својој развитости узаконује на земљи српској. Јер не вели ли изреком устав да наследство српског престола, ако би садањи кнез без мушких потомака преминуо, прелази на мушке потомке од кћери Милошевих, то јест, на Бајића и Николића, тако, да народ бира од ових оног себи за кнеза кога нађе да је најдостојнији. Како је сад позната ствар да синова од кћери Милошевих има четири, да сваки себе за „најдостојнијег“ сматра, да би у случају владаочке промене у Србији сваки од њих четворице своје присталице имао, да би ове присталице народ на четворо поцепале, и народну кућу — Србију — са четири стране запалили, то онда не мора човек бити пророк да би из свег тога нову пропаст косовску Србима прорећи могао. Свакоме је познато да су Бајићи и Николићи пола Власи, пола Немци, највише Мађари а најмање Срби;

Устав по коме влада има право на сто двадесет посланика тридесет само за свој рачун изабрати. Док устав народу забрањује да учене и свесне патриоте бира, као професоре, адвокате и чиновнике, влади је слободно бирати „у свим сталежима грађанства“ српског. На тај начин биће у скупштини тридесет агената владиних, препредених карактера и проданих поштења, све онаких као [illegible] Харамија. Иначе да не сваки од њих влади више вредити него што сви посланици скупа несретном народу вреде. „Народна је скупштина народно представништво“ вели устав. Та ваљда не народно, већ кнезовско-народно. Како кнез има у скупштини тридесет својих људи које је сам изабрао то му још само тридесет и један треба да да има већину. На тај начин јасно је да док народу шесет и један глас у скупштини треба да да продре, кнежев предлог пролази са тридесет и једним гласом, јер разуме се да су она друга тридесеторица унапред на страни предлога кнежева. Нигде под небом нема народних скупштина којима влада чланове бира. То је из темеља противно појму народног заступништва. Као год што би несмислено било кад би скупштина владаоцу наметала за министре лица у којима владалац нема поверења, тако исто чудно је и нечувено да владалац намеће скупштини и народу своје улизице и те улизице да се зову народни посланици;

Устав по коме српски војник, славно чувен целом свету, нити има право да бира нити да буде изабран за народног посланика, нити је њему допуштено заклети се на устав. Све што је Србину најсветије, то је у уставу. Устав је највећа светиња српска. По установама данашњим дакле војника српског не тиче се ни најмање та светиња народна. Нити он суделује кад се она ствара нити је он дужан бранити је — иако оружје носи! Војска је српска дакле по новом уставу дивља једна хорда усред земље, готова да на миг господара поруши права народна — — што она са светлим образом и учинити може, јер се на устав заклела није. Нек се чиновници и војници заклињу уставу, њему и ником више, па их слободно пустите у скупштину. Нек чиновник и војник зависе само од праве воље народне, па су им широм отворена врата скупштинска;

Устав по коме су „сви Срби пред законом равни“. Пред којим законом? Пред оним који је влада са тридесет својих агената народу наметула;

Устав који вели да је Србину лична слобода обезбеђена — уколико и како то закони прописују. И под министарством Христићевим била је права и потпуна лична слобода — — у колико није законом ограничена. За личну слободу, ону која највише тирани смета, баш ништа учињено није. Бар да се нови закони који ће је ограничавати обећавају! Ни то. Ње има у колико је закони — дакле постојећи, то јест христићеви, — допуштају;

Устав у коме о слободи удружења и јавних састанака ни на који начин и ни у којем смислу ни спомена нема;

Устав по коме је слободна штампа регулисана законом који ће се издати у скупштини у којој има тридесет улизица кнежевих — издати и то кад?

Устав по коме само за два три рода злочинства постоји нешто налик на пороту;

Устав по коме влада може кад год хоће, под изговором потребе, све прописе уставне обуставити, и последње трагове народних права збрисати уводећи опсадно стање, ванредне судове и намећући грађанину српском ненадлежне судије;

Устав по коме ништа не добијемо за слободу општинску, јер по њему „општине су самосталне сходно пропису закона“, дакле и то остаје по старом;

Устав који ништа бољег није знао казати о народној просвети до то да „све школе и други заводи за образовање стоје под надзором државне власти“. О подизању народних школа, о бесплатном, обвезном учењу ни речи;

Устав по коме народ нема решавајућег гласа у законодавству. Шта је скупштина решила то не важи докле га кнез и не потврди и не обнародује, другим речма: воља скупштине само је онда закон кад је скупштина погодила и нагодила оно што се допада влади. Њена цела улога дакле само је нагађање туђе воље;

Устав по коме народна скупштина ни саме иницијативе закона нема, јер он вели: И кнез и скупштина могу предлагати законе, „али формални пројекти произилазе само од кнеза“, како се зна да само формалне пројекте претреса скупштина то је онда јасно, да докле се кнезу не свиди да предлогу скупштине да облик формалног пројекта, од њега нема ништа;

Устав по коме кнез може за 230.000 дуката задужити сиротињу шумадинску без икаквог питања народне скупштине као што то члан 66 устава вели;

Устав по коме је, осим поменутог члана нарочито чланом 65 неограничено господарство над целом народним остављено влади, јер тај члан вели: „Ако би скупштина, пре него што је буџет решен, распуштена била(!), онда важи постојећи буџет и за идућу годину“. Шта? Зар сме скупштина распуштена бити пре него што буџет одреди? Исти члан вели: Ако скупштина, и по датом јој објашњењу, опет не одобри захтеване суме, и онда важи постојећи буџет и за идућу годину. Ево у чему је ствар: влада треба само једном за свагда да се упне те да продре са буџетом обилатим, са буџетом који ће осигуравати плаћање шпијуна, новина и пуњење рођеног џепа, на онда, чим дође време да се нов буџет одређује, нек изађе пред скупштину са буџетом таким да га народ неможе одобрити и онда — „важи постојећи буџет“ [illegible]

Устав који је октројисан, јер не важи силом воље народне, већ потврдом намесника! Кажите ми, господине Павловићу, шта би било да је се велика народна скупштина противила и одбацивала потврду намесничку? Намесници би скупштину као бунтовничку растерали а за тим би апеловањем на народ кушали да је код народа оцрне и тражили би нову скупштину. Но кад би и друга, и трећа и четврта и све скупштине које би сазиване па затим растериване биле, постојано одбацивале потврду народних права од јучерањих писара и солдати, шта би онда било? Је л' те да би онда изашло да није скупштина већ да су намесници бунтовници против воље народне? Но кад би намесници на свршетку били бунтовници онда су и у почетку, и ја им у очи велим: да су у тренутку у ком су издали указ по ком приписују себи право потврде устава, да су у том тренутку постали бунтовници.

Милетић ми је у Н. Саду приметио да су намесници имали право да потврђују устав, јер, рече, тако је у монархији а Србија је монархија. Ја сам и онда још приметио, да ништа нема опасније по истину до положити једну теорију или систему, која из основа погрешна бити може, па онда одатле изводити следства до у бесконачност тако да се често дође онамо куда се није пошло. Осим тога зар да нешто намесници нису искали да потврде устав, Србија би престала бити монархијом? На жалост не. Њени жандари, њене тамнице, њени неизбројни шпијуни, њени самовласни окружни и сески начелници, њена навика на покорност, њени кулуци, њена цензура, њено лично робовање, као и цивилна листа њеног кнеза засведочила би да је Србија, иако намесници устав потврдили нису, опет монархија јомостала. По чем су намесници имали право да потврде или не потврде устав, то су они могли, да им се свидело, нови устав још онако врућ од подписа народних представника подерати. Допада ли се то вама? Допуштате ли ви то — само да вам монархија неповређена остане?

Ово што рекох о потврди намесничкој устава, узмите да не вреди ништа, али само запамтите ово што иде:

Народна велика скупштина изјавила је у својој адреси да она хоће да има решавајући глас у свима питањима која засецају у народне српске интересе, то јест, решавајући глас у опште у законодавству. Кад се народна скупштина плеће и у обичне законе те и туна тражи решавајући глас, за цело не може она равнодушна бити ни где је реч о првом и најважнијем закону, о уставу. Без сумње, и ту хоће она решавајући глас. А шта је то решавајући глас? Као што сам већ рекао: чим решење моје може бити туђом вољом потрвено, онда оно ништа друго није до проба и покушај, а кад ја не решавам већ други, онда јамачно ја и немам решавајући глас већ га има тај други. И тако при писању новог устава намесници, а никако скупштина, имали су глас решавајући: противно изјави народној у адреси.

Кад је народ хтео да он има решавајући глас, онда је он у исто време хтео да намесници не потврђују устав. Народ је то хтео тако, било то право монархији, не било. С тога дакле, што би се, кад намесници не би били потврдили устав, окрнила форма монархична, нису имали право намесници, у име неокрњења монархије, не поштовати вољу народну. Не само да је народ имао право да форму монархиску оштети, већ он је могао и са свим потрти и републику на место ње подићи. Нико нема право да каже: е па ако су устав потврђивали, и није чудо. Тако по правилу бива у монархијама. Народ није хтео ништа да зна за то ваше правило.

Ето такав устав намећу господари београдски Србији. Ето то се ради у Србији.

Из свега тога видесмо шта влада српска спрема Србији. Видесмо да је вешто ударила путем притворног либерализма који онако верно послужи тиранији у Француској и Прајској.

Но рад камариле београдске прелази међе државе српске. Руке њене домашају чак велику Кикинду. Пошто је силом и мајсторијом, преваром и подмићењем збунила и потрла и оно мало свести политичке у Србији, ево је у сред омладине где куша заразити будуће српство кужним својим задахом. Нови министри београдски финији су од старих. Они добро осећају како важан и велики значај почиње добијати омладина, они опажају и проричу у детету горостаса, па им никако на памет не пада, нити да га игноришу нити да се шњиме зарате. Кушају да га преваре. Рђави рачуни. Узалудне наде, гадне жеље.

Узалудне наде? Питање је. Нису ли агенти министара беогрдских: Васиљевић, Кујунџић и Каљевић изабрани за одборнике омладинске? Да ли су то одиста агенти њихови? Они су још гори од тога.

Шта је то да толики демократски карактери наши на један мах оставише барјак демократски и одоше вери династичкој? Има томе проста узрока. Није то што они мисле да се чиста и права демократија може сложити са цезаризмом ма којег калибра. Не мислите да су они тако глупи и бесвесни. Знају они како је тако звани демократски назаривам [illegible] или „демократска монархија“ у Француској прошла. Виде они врло лепо како династички демократи све више и више кредит губе у Шпанији. Знају они врло добро колики је грех то, колико је непоштење то у наше младо српство увлачити ту отрцану идеју монархичног демагоштва и династичке демократије коју Бонапарте кушаху човештву накалемити. Знају они да је чиста слобода само у истинској демократији а да се демократија са цезаризмом нигда помирити не може. Знају то они али незгода у којој су, рђав положај у који су их најновији догађаји у Србији увалили, гони их стазом која прво к издаји слободе води.

Је ли, ти хоћеш слободу, Кујунџићу? Без сумње, јер још зимус си у Србији штампао, да си ти вазда био „за Обреновиће и слободу.“ Тако дакле, ти не само да си слободњак него и обреновићевац! Та то је свакојако више него кад би само слободњак био. Ти знаш да смо се ми о овој ствари већ разговарали. Сећаш се да сам те питао што бар ниси рекао за „слободу и Обреновиће“ већ за „Обреновиће и слободу.“ Да теби нису пречи Обреновићи од слободе, Кујунџићу? Кад смо се зимус о томе разговарали, ти се правдаше наводећи да народ хоће Обреновиће а ти идеш за вољом народном. Ама народ нема право да теби начела твоја диктира, Кујунџићу! Он може само захтевати да се ти законима његовим покораваш, а ни пошто да ти служиш пропаганди његова фанатизма. Осим тога народ има својих резона што још сноси династије, ама ти немаш твојих, јер народ сноси а ти славиш династије. Ти си дакле један од тих демократских монархиста, од тих бонапартоваца јер хоћеш и „Обреновиће и слободу.“ Ама Кујунџићу ти заборављаш, да си певао песме републици! Знаш ли ону твоју песму на гробу Наполеонову где се дивиш овом чудовишту, али му опет кажеш да дела његова ишчезавају пред делима републике коју он не поштоваше,... и које ти достојан ниси.

На среду Каљевићу, сад је на тебе ред! Но теби не треба много замерити. Ти си остао веран твоме васпитању. Ниси ли ти питомац Александра Карађорђевића? Као питомцу једне династије може ти се рачунати у похвалу што тако верно заступаш начело династичко. Збиља да ли ти признајеш, да ли се сећаш дуката Карађорђевићевих? Ако не ћеш да се сетиш то јави, па ћу те ја доказима подсетити. Ти си тај који се у дружби са Видовданом, први нађе да штампаш предлог Васиљевићев. Твој лист има свој програм, ја се њега добро сећам и могу ти доказати да онај предлог не спада у оквир твога покорног програма. Али Васиљевић је члан омладине а твој лист орган омладински, дакле Васиљевић је могао с правом захтевати да му се предлог штампа! Није тако. У том смислу није твој лист орган омладински. На тај начин што год маси од 400—500 омладинаца на ум падне да као омладинци штампају, твој би лист морао штампати! Па шта би остало теби? Онда твој лист не би био орган, већ својина омладине, на што би ти тешко пристао Каљевићу! Застава и Србија у другом су смислу органи омладински: само што омладина са својих годишњих скупштина или преко својих годишњих одбора поменутим листовима пошаље, дужни су они штампати, а не што год појединoм члану њеном, којих има више стотина, на ум дође. Но онај предлог Васиљевићев ако нема места у Србији у смислу програма тога листа, има га у смислу интереса уредникова.

Господине Стојане Бошковићу, молим на неколико речи само! Ви сте онај који сте кушали да мене с мојим ђацима у великој школи завадите. Ви сте онај који сте мени пребацивали да сам „господско дете“, да се аристократски понашам и аристократски говорим. Ви сте онај који сте мене као оњавољеног непријатеља слободе ђацима назначили. То сте све још боље могли посведочити вашим уредништвом „Јединства“, јер један човек који се лати уређивања онога листа који, као што програм гласи, има да „потпомаже владу кнежевих намесника“, тако достојанствен човек говори наравно свагда истину. Збиља, господине, што ли остависте „Јединство“. Ваљда вам бејаху додијали господари! Камо среће да ништа шњима ни почињали нисте. Но добар је опет знак. Види се да сте сами себе за подлијег држали него што сте у ствари, јер да сте напред знали да до тог степена подао нисте, за цело не би се ни лаћали оног поганог листа. Добро је бар што сте се повукли. Мало подоцкан, али најпосле не мари. Штета само што сте изгубили кредит. Ја вам више не верујем на поштену реч.

Збиља што господине Васиљевићу не читасте предлог ваш сакупљеној омладини? Нисте ли за то нарочито повели са собом фаланкс ваш од 50 шпијуна? Мени је веома жао ако сам вам ја ту што год насметао... Ви сте, господине, јуначки изишли с багром на среду; али у реду је и да јуначки сносите срамоту која вас отуд постиже.

Оваким је се људма, господине Павловићу, служила влада београдска на последњој скупштини омладинској — и продрла. Омладина је двојако осрамоћена.

Пре свега осрамотили су је ове године вође њене. Вође — то је реч нејасна. Да се јасније изразим. И других јоште има који се у вође омладинске рачунају, али нису у исто време агенти београдски. У те вође бројим ја: Васиљевића, Кујунџића, Каљевића и још једног Србијанца који стално живи у Н. Саду кога за сад помињати не ћу.

За што су и како су ти људи осрамотили омладину? За што? Управ незнам, али је лако погодити. Како? Што се тога тиче, послужићу се фактима. Осрамоти ли су је ваљда што мој телеграм нису читали? Боже сачувај! Осрамотили су је што телеграм омладини управљен кукавички од омладине затајаше.

Па добро. Од куд као да то бешчасти и каља омладину? Отуд што баца сенку на свест омладине, јер ко поле мозга има запитаће се овако: „зар омладина тако мало познаје људе које себи за часнике бира? Из тога што су ти часници омладини управљен телеграм затајали, види се да ти људи раде како хоће, тиранишу омладину и нико им од тога рачун не тражи. Где је контрола над тим људима? Зар је омладина та невешта и неискусна да се неколицини људи тако слепо поверава? Не би ли рекао човек да омладину њени часници за нос вуку? Кад они тако очевидно смедоше преварити омладину, ја шта ли раде у мраку и из потаје?“

Тако ће се сваки свестан Србин запитати А шта ће рећи странац? Он, који не познаје омладину, добиће рђав појам о њој. Но ми се знамо. Ми познајемо колико је наша омладина, поред све своје младости, свесна и отресна и знамо да ће она к себи доћи и озбиљне рачуне потражити. Она је преварена – поштена човека лакше је преварити него хулу...

Но не само то. И друго је нешто ове године омладину ојадило: она је човека, који кушаше да њу на клизав пут намами, који хтејаше уселити јој у главу, у срце, у крв да Срби само под високом сенком Обреновића до слободе, среће и јединства доспети могу и да изван те династије нема спасења за србина, који народ наш до скота и роба понизи проповедајући да среће и будућност српства од једне породице зависи, преварена омладина, велим, себе је понизила што је тога човека, а на име Алимпија Васиљевића, за овогодишњег одборника изабрала.

Је ли одиста омладина преварена? С фактима у руци доказаћу ја то. Не ћу износити за сад оне гадне сплетке и мајсторије које је Васиљевић на самој скупштини употребљивао да омладину обмане, Озбиљнијим делима послужићу се.

Као што је горе омладина била преварена, тако исто видимо из целог њеног мушког понашања да је се опет крепко држала. Јер, кажите ви мени Васиљевићу, што не изађосте на среду са предлогом вашим? Није ли он у јавним листовима штампан у намери изреком казаној, да се после на скупштини у Кикинди непосредно и формално омладини предложи? На ту цел и дођосте ви у Кикинду — из које после без трага умакосте ни речи не прословивши о нечистом предлогу своме! За што? За то јер вас је мушко и свесно држање омладине на скупштини застрашило. Слава и хвала за то омладини! Даље за то што са некима часницима омладинским у потаји учинисте овај уговор; „немојте само читати телеграм Драгише Станојевића па се одричем мога предлога“, будући вам пре тога исти часници овако загудили бејаху: „ако ви поднесете ваш предлог, морамо ми читати земунски телеграм, јер би јавни скандал и очевидна тиранија била вама дати слободу говора а вашем противнику запушити уста: толико вам прегорети не можемо — тако далеко забраздити не смемо — не смемо од омладине...“

Вратимо се. Чиме доказујем ја да глас, који Васиљевићу даје одборништво омладинско, није глас чисти праве омладине? Ево чиме:

Васиљевић је довукао за собом 40—50 београђана — првих викача тајне полиције. Које викањем својим, које иступцима својим а највише великим бројем својим превалише они теразије на његову страну;

Не само да је Васиљевић на руци имао Београђане, већ му је и одсуство Панчеваца силно приномогло;

Васиљевића је „Панчевац“ овако дочекао: чујемо да ће и А. Васиљевић постати сенатором. Предлог Васиљевићев истина такав је да га потпуно препоручује за столицу сенаторску, али му у исто време потписује пасош за далек пут из кола омладинског. Молићемо: Панчевци су свагда били од првих у колу омладинском па је за то и њихов земљак „Панчевац“ потпуно поверење задобио у омладине;

Застава је Васиљевића исто тако предусрела. Како је дубоке ране она задала Васиљевићу, нек нам посведоче саме Васиљевићеве речи штампане у 107 броју Србије („приношлано“): „у бр. 102 Заставе нађосмо почетак извештаја о радњи четврте омл. скупштине: тај извештај написан је таким тоном који више доликује покојном „Напретку“ него Застави.“ Шта Васиљевићу?! Упоређујеш Заставу са издајничким органом Напретком, а овамо велиш да је омладина на твојој страни! Не ће Застава твојим путем, Васиљевићу, не ће! — — Но није Застава ту само изјавила неповерење према теби. У броју 103 и жешће те је дочекала. Не велиш ли сам ти у поменутом броју Србије: „у броју 103 Заставе штампан је један допис из Београда, у ком се у име омладине и слободе лакомислено насрће на оне људе, који су у најтежим приликама показали, да су прави пријатељи слободе и омладине“ — — то јест: насрће се на људе као што си ти. У ком се листу насрће на тебе? У Застави! Знаш ли ти да је Застава највећи повереник омладине — и ти сад велиш да је омладина на твојој страни;

„Земунски Гласник“ овако се изразио: „код нас амо не збори се добро о часницима овогодишње омл. скупштине и њихов поступак тако рећи изазвао је сензацију код свеснијих људи. Не држим да је у часницима омладинским оличена омладина, на с тога не могу ни да кривим њу, но само часнике, што не хтеше јавити скупштини за телеграм Драгише Станојевића — — — — У деветнајестом веку после Бокла рећи, да срећа једном народу зависи само од династије, чини ми се врло смешно и још ми је смешније, кад то чујем из уста онога, који пише историју цивилизације у Срба. Ако напредак народа зависи од доброте династије г. Васиљевићу, а не од свести целокупног или бар већине народа, онда се можемо запитати зашто у Китају није такав напредак као у сев. Америци, или за што у Јапану није толика срећа као у Швајцарској, зар у тим државама не бејаше до сад ни једног доброг владара? зар је код г. Васиљевића узрок свима радњама људским слепи случај? И ако код г. Васиљевића срећа народна зависи од воље појединих а не од нужног следства народног изображења, онда он може ићи на ћабу преживелој метафизичкој и теолошкој шпекулацији. Наука је саранила сва сколастичка булажњења, па разуме се да су и начела што се из тих сањарија изводе ништава и мртва за данашње време. Такав је и предлог г. Васиљевића, који он потрже из гробова давно преживелих појмова.“ (број 46.)

Ето Васиљевићу шта Српски листови о теби говоре, ето како те гласовита Застава предусрете, ето како те честити Панчевац дочека! Не заборави да су сви ти листови уродили на земљи где не допире оловна рука твојих намесника и министара. Питам сад:

Је ли могућно да човека, кога „Застава“ и „Панчевац“ онако немило дочекају, може права и чиста омладина себи за одборника изабрати? Је ли могуће да омладина права жели себи за вођу човека, коме је узданица срећа народне не народ, већ једна династија? Није могућно. Но, Васиљевић је ипак изабран. Дакле изабран је мајсторијом и сплеткама, изабрала га је не права већ збуњена и преварена омладина. Име омладине, понос слободе захтева да се она отресе тога човека. Омладина је осрамећена, велим ја опет, осрамећена двојако: прво, осрамотише је часници њени, друго осрамотише је уходе београдске који је, поред све њене поштене и узвишене жеље и воље, преварише и скренуше са правог пута којим је пошла те изабра за одборника једног куртизана. . .

До тебе стоји омладино да покајеш обесвећење имена твога. До тебе стоји да једном за свагда раскрстиш са династијашима. . .

Ето, господине Павловићу, шта се ради у Србији, ето шта се ради у сриству. Новци београдски труде се да подигну из гроба мртваца, да преживели цезаризам пресаде у дивни народ наш, у лепу омладину нашу. Господа београдска у које спадају намесници и министри београдски, и слуге београдске, у које спада Васиљевић с кумпанијом, издајници слободе београдски, у које спадају и први и други, заверили су се да народу нашем потру уздање у себе сама, да га навикну да срећу и јединство своје у династија проси, заверили су се да народу нашем даду оно политичко васпитање које ће га осрамотити пред лицем света и право у пропаст одвести.

Док та назадњачка струја пролази кроз душу народу нашем, док та отрована погана крв мили кроз жиле живота народног, шта бива на западу? Каква струја запад прострељује? Шта се приправља на западу?

Обавештен запад стреса окове своје. Народи долазе к себи — буде се.

Поред отвореног поља, поред умерености републиканаца шпански престо опет упражњен остаје.

Поред једног и по милијона бајонета свемогући Наполеон затреса се на престолу своме.

Поред фанатичке пиповштине, Италијани се буде, Гарибалди и Мацини славе се као народни јунаци.

Швајцарска и Белгија држе конгресе европске. Радикални демократи из целога света купе се и саветују. Из средине свој прокламују свету истину: да народ није богаљ те му штаке не требају; да народ није слепац те му воће не требају. Ти велики духови позивљу народе да се не поверавају људима багре Васиљевићеве.

Раденици из Француске, Немачке и Инглеске, из целога света братиме се и на слободној земљи швајцарској и предњаче осталим сталежима друштвеним у истини, човечности и слободи.

Нова се ера Европи спрема. Латинска раса узимље иницијативу. Германска раса ради и оствариује, — а Словенска раса? Словенска раса клања се жалосним начелима која је које од Татара, које од Турака наследила. Две једине државе Словенске: Русија и Србија (Црна Гора је град) подижу из гроба престарела и пропасна средства, тару прашину са зарђана оружја средњевековног да се њиме опиру струји са запада...

Ако и ми не пођемо јуначки за духом времена и ако се будемо опирали целом просвећеном свету, бићемо прегажени и пиплављени, изгубићемо се. Ако не ћете у име истине и слободе, а оно бар у име народности наше немојте нас упропашћивати и срамотити.

* * *

Имам с тобом Васиљевићу неколико речи да пробеседим. Допусти да ти у две тре речи одговорим на оно што си у Србији против мене писао. Имена мога нисам хтео помињати, али помињеш брошуру моју „вођама омладинским“ те видим да на мене смераш.

Чудо ме именовао ниси? Из презрења — јамачно! Но ја сам или честит човек или неваљао: Ако сам честит, што да ми име не спомињеш; ако сам неваљао помињеш га што чешће да би га боље жигосао... Ја другу политику имам Васиљевићу! Ја да могу на све бих стране трубио твоје честито окаљано име...

И ако те је Застава по заслузи изрезилила, опет си ти „готов веровати да се то догодило мимо знања и воље уредникове“. Веруј – веруј.

„Но било како му драго“ велиш, „тек тиме су у неколико побркаш рачуни (цела истина) и ми хоћемо да их пречистимо.“

Па како си их пречистио? Причајући по омирски сам своје рођене заслуге а почињући их чак од кулина бана! Не само то. Ти причаш још и како има странака с којима се ти не слажеш и како је цео народ Српски (у Србији је само пети део српства, не заборави!) и омладина на твојој страни, па си убеђен да си ни мање ни више већ „пречистио рачуне.“

Ако је истина да си негда био пријатељ слободи, не мора бити да си и сад. Докажи ти чим другим а не куцањем у прошлост какав си сад.

Ти ваљда мислиш да је слободњаштво привилегија која пошто се једном добије, даје нам вечиту титулу слободњака, тако, да ми после можемо, у смислу извесног параграфа наше саможивости, крвнички ићи против слободе, а опет да нас сваки мора слободњаком титулирати!

Ко тајно иде против слободе и тајно подмеће замке омладини, тај, наравно, има пуно право захтевати да га у слободњаке мећемо јер не знамо за тајне послове његове! То дакле има којекако смисла. Али, земљаче, кад ти јавно изађеш са фанатичким твојим предлогом у облику маторога династијаша, јавно на скупштину дођеш да га предложиш, и јавно са скупштине оладиш цабајисајући и предлог и све, онда бадава, земљаче, не иде — мани се привилегије твоје. — —

Или си Васиљевићу био некада искрени пријатељ слободе или ниси. Ако ниси, варао си нас, ако јеси, још већа срамота што си честити барјак слободе изневерио.

Излазак твој с бојом на среду јасно нам каже какав си. Но он је красноречивији него што ти мислиш, јер он нас обавештава и каже: да си ти и пре тога изласка по свој прилици овакав био као што си сад.

Ти или имаш неких заслуга по слободу или немаш. Ако немаш, ћути! Ако имаш, пре свега срамота је да их сам славиш; за тим не мисли да би ти омладина, са твојих некадањих заслуга, слепо веровала и клањала ти се као идолу. Прошло је време томе. Све ћемо пре, само идоле и ауктоитете не.

Питаш ме: чиме сам ја заслужио да у име омладине говорим?... Ако ништа бар тим што сам предлог твој осујетио... У осталом питам те шта сам ја у последње време у име омладине говорио? Телеграм писам ја послао ни у чије до у своје рођено име.

Кажеш ми да се „љутим на воће омладинске.“ Не само то. Ја их презирем. Али које воће? Њене моралне воће дубоко поштујем ја. Онде је реч била о њеним званичним вођама и као таквим.

Пребацујеш ми да нисам хтео „чинити никакве примедбе о поступцима бивше владе ни у најужем кругу својих пријатеља“. Није истина, то јест лаж је. Питај моје ђаке у великој школи. Они ће ти причати да сам их саветовао да републику сматрају као једино спасење Срба у Србији. Не мисли да сам то говорио један пут или два пут само. Не мисли да сам то говорио по будацима већ са катедре.

Свему што си ту против мене написао, сам побијаш цену, јер велиш: „То је наше уверење, које ми отворено исповедамо, не обзирући се нимало на то хоће ли се оно коме допасти или неће.“ Дакле сам сумњаш да ће се твоје „уверење“ коме допасти!

Задатак је велиш твој, да поштујеш оно за шта се већина народа изрази. А мој није то задатак. Ја поштовати могу нешто само кад налазим да је излив истине, у колико ову дознајемо. Кад један народ учини нешто што је, по мом нахођењу, противно истини у опште и срећи његовој понаособ, ја то не могу поштовати, јер не поштујем неистину ма је сто народа са сто већина прокламовало. Ако живим у средини мога народа ја, иако начела његова не поштујем, морам се покоравати вољи његовој просто за то што је он јачи, али покоравати се није поштовати, и што је неко јачи, не следује да се и поштовати мора. Само кад сам убеђен да је народ за истином и добром пошао, поштоваћу вољу његову, али не за то што је његова, већ што је на истини основана.

Кажеш ми да се бојим „гласа народних људи“. Сваки види да ту разумеш међу народним људима себе, међу народним гласовима свој глас. Ево колико те се бојим: кад сам прочитао твој предлог у Србији, тврдо сам се решио да ти не дам продрети. Но мислио сам да не ће нужно бити да се и сам до Кикинде потрудим, мислио сам да ће доста бити ако телеграфишем — и нисам се преварио,

Још само једно, Васиљевићу! Кад би ти нешто писао историју велике револуције, је ли да би Француске емигранте, који се ослањаше на туђинску снагу и силу против Француске, жигосао као издајнике? Без сумње. Али не заборави. Васиљевићу, да и сваки онај, који наводи свој народ да се на туђинскуа не на своју снагу ослања, јест издајник народни! Династије нису снага народна. Народна је снага у народном суверенству. Ти дакле Васиљевићу: у тренутку кад светова омладину да сву узданицу будућности српске положи на једну династију а не на сам народ, у том си тренутку почео играти улогу Француских емиграната. . .

До виђења, земљаче!

* * *

Кад су династије једини услов среће српске, питам:

Где бише те династије у 1804 години? Обреновићи и Карађорђевићи! где бисте тада? Колико је вас пало од руке турске за слободу српску? Ни један. Колико је кнезова из кућа ваших погинуло од дахија турских? Ни један. Истина мени су два рођена прадеда, од очине и од материне стране, кнез Станоје из Зеока и кнез Алекса Ненадовић из Ваљева, још у 1804 години скупим животом од дахије Фочића Мехмед-аге земљу српску откупили — — па опет мени није слободно на земљи српској боравити, а ви се беса мећете кољући се и отимљући се око јадног народа...

Би Карађорђе. Он војева. За тим умаче. Њега уби Милош. И он војева. Народ се сам ослободи. Милош вели да га је он ослободио: у име тога Милош отима и пљачка, мучи и убија, пали и силује. За то га отераше. Дође Љубица. Она би народу друга проклета Јерина. Отераше и њу. Дође Александар. Настаде влада женска. Жене и женска ћуд управљаше судбином српском. Дође Михаило. Овај се хемички раствори у Христића. Михаила убише а Александра послаше на робију. . .

Браво кнежеви српски!